

МАТЕРІАЛИ ДО ПОШИРЕННЯ ТА БІОЛОГІЇ ДІБРОВНИКА В УКРАЇНІ

М.П. Книш

Materials to the distribution and biology of the Yellow-breasted Bunting in Ukraine. - N.P. Knysn. - Berkut. 4 (1-2). 1995. - Breeding range of this species calls on Ukraine only in the North-East. It nests in several places on the flood-lands of the Desna river for a distance of 60 km from the frontier to the village of Sobysh (Shostka district). The largest nesting place is Komansky lug between the villages of Koman (Novgorod-Siversky district) and Korotchenkove (Shostka district). The number of breeding pairs fluctuated here in 1989-1994 from 4-5 to 8-9. One nest with 5 eggs was found. It is proposed to include this species in Red Book of Ukraine.

Key words: Yellow-breasted Bunting, distribution, breeding, nest, egg.

Великий азіатсько-європейський ареал дібровника (*Emberiza aureola*) тільки вузьким своїм краєм заходить на територію України в межах заплави середньої течії Десни. З тих пір, як А. Шепе (Schere, 1931) вперше встановив гніздування цієї вівсянки на луках біля с. Пирогівка, відомості про поширення та спосіб життя її в регіоні практично не поповнювались, винятком є лише короткі дані, що опубліковані зовсім недавно (Афанасьєв и др., 1992). Це спонукало мене зробити огляд деяких власних матеріалів по цьому виду, зібраних в 1988-1991 та 1994 рр. в урочищі Команський луг, або Острів, поблизу сіл Комань Новгород-Сіверського району Чернігівської області та Коротченкове Шосткинського району Сумської області. Детальний опис орнітокомплексу цього урочища опублікований (Книш, Афанасьєв, 1995).

Невелике групове поселення дібровника знаходиться в південній його частині на підвищеній слабогривистій ділянці сінокосного луку поруч зі старим руслом Десни. У першому ярусі густого злаково-різнотравного покриву тут домінують високорослі рутвиця блискуча, кінський щавель, а місцями - родовик лікарський та гадючник звичайний. Розріджена деревна та чагарникова рослинність (верболіз, молоді вільхи) приурочена до крутого берега русла. У 1989 р. тут нараховувалось 7 співаючих самців, у 1990 р. - 8-9, у 1994 р. - 4-5. На протилежному березі Старої Десни знаходиться ще одно поселення дібровника, яке в 1990 р. нараховувало 2-3 пари. Рельєф тут більш гривистий, лучна рослинність менш різноманітна, присутні окремі верби, побіч знаходяться заплашний дубняк та густа смуга прируслових вербняків. Обидва ці поселення складають практично одне ціле, оскільки між птахами підтримується певний контакт. Дібровники мешкають в асоціації з очеретяними вівсянками (*Emberiza schoeniclus*), жовтими плісками (*Motacilla flava*), луговими чеканами (*Saxicola rubetra*) та борсучками (*Acrocephalus schoenobaenus*).

Точні строки весняного прильоту дібровників встановити не вдалося. 27-28.05.1987 і 5-7.06.1991

рр. вони ще не спостерігались, а 8.06.1989 р. тут були вже сформовані пари, самці інтенсивно співали. Вокальна активність їх максимальна на початку періоду гніздування (кінець першої - друга декада червня), а протягом доби - в передвечірні години. 10-хвилинні підрахунки кількості пісень окремих самців дали такі результати: 8.06.1989 р. (облік почався о 16²⁵) - 97 пісень, 10.06.1989 р. (о 13⁰⁰) - 63, а 27.06.1994 р. (об 11³⁰ і о 15⁰⁵) - 35 і 42 пісні. Спів окремих самців можна зрідка почути і в середині липня (17.07.1988 р.), коли пташенята вже покидають гнізда. Для дібровника досить характерний груповий спів, що дозволяє птахам підтримувати звуковий контакт у межах свого розрідженого поселення.

Гніздо з 5 дуже насидженими яйцями було знайдено 23.06.1990 р. Розміщувалось воно на схилі пологої улоговини в неглибокій ямці серед густого травостою. Розміри гнізда (мм): зовнішній діаметр - 125 x 100, висота - 60, діаметр лотка - 72 x 64, глибина - 43. Гніздо збите з одноманітного матеріалу - тонких сухих стебел та листя лучних злаків, які у вистилці лотка тонші і розмочалені. Розміри та вага яєць (мм-г) такі: 21,7 x 15,0 - 2,31; 23,0 x 14,6 - 2,30; 22,1 x 14,9 - 2,30; 22,6 x 14,8 - 2,37; 17,2 x 11,7 - 1,09 (останнє яйце виявилось дефектним - діаметр жовтка всього 7 мм). Шкаралупа яєць сіро-зелена. Дуже густий глибокий малюнок складається з димчастих сіро-бурих розмитих пістрявин та дрібних мазків, розподілених рівномірно по всьому фону, а дуже рідкий поверхневий малюнок - з бурувато-чорних плям та тонких ліній. У момент знахідки з гнізда злетів самець, який підміняв насиджуючу самку.

17.07.1988 р. тут же на лузі було спіймано погано літаюче пташеня (махові пера ще не вишли з трубок на 10-12 мм, рульові - довжиною всього 20 мм), яке годували дорослі птахи.

Крім даного поселення дібровника нам відоме ще одне - на деснянському лузі поблизу с. Очкіне (Середино-Будський район Сумської області). Тут у липні 1989 р. співаючого самця спостерігав мисливствознавець В.В. Новик (усне повідомлення). Крім того, у літературі є згадки

про знаходження поселень цього виду поблизу с. Собич Шосткинського району та в деяких не-названих пунктах (Афанасьєв и др., 1992).

Таким чином, осередки гніздування дїбровника в Україні відомі лише на 60-кілометровому відрізку деснянської заплави (починаючи від державного кордону до с. Собич). Чисельність його низька, а поширення настільки спорадичне (Афанасьєв и др., 1992; наші дані), що деяким дослідникам зовсім не вдалося знайти цей вид (Белик, Москаленко, 1993). Відомо, що і в Європейській частині Росії, де раніше дїброник був досить звичайним, тепер він знаходиться на межі зникнення (Мальчевский, Пукинский, 1983; Зубакин и др., 1988 та ін.). Причиною цього є розорювання луків, меліоративні роботи, ранні сінокоси. У деснянській заплаві ці несприятливі фактори перевершуються інтенсивним випасом худоби.

Надмірна обмеженість та спорадичність поширення, низька чисельність дїбровника в Україні та деякі інші негативні обставини вимагають з більшою певністю розглянути раніше поставлене питання про включення цього виду до Червоної книги (Афанасьєв и др., 1992). На мою думку, до другого її видання (Червона книга України, 1994) він не був занесений помилково. У зв'язку з цим стануть необхідними і важливими будь-які сучасні відомості про вівсянку-дїбровника в межах української частини його ареалу та на суміжних територіях.

ЛІТЕРАТУРА

- Афанасьєв В.Т., Гаврись Г.Г., Клецов Н.Л. (1992): Орнитофауна деснянской поймы и ее охрана. - Киев: Ин-т зоол. АН України. - 1-58. (Препринт 92.7).
- Белик В.П., Москаленко В.М. (1993): Авифаунистические раритеты Сумского Полесья. I. *Passeriformes*. - Беркут. 2: 4-11.
- Зубакин В.А., Мищенко А.Л., Абоносимова Е.В. и др. (1988): Изменения орнитофауны Московской области за последние десятилетия. - Орнитология. М.: МГУ. 23: 183-187.
- Книш Н.П., Афанасьєв В.Т. (1995): Урочище "Команський луг" в среднем течении Десны и его уникальный пойменный орнитокомплекс. - Практичні питання охорони птахів. Чернівці. 141-146.
- Мальчевский А.С., Пукинский Ю.Б. (1983): Птицы Ленинградской области и сопредельных территорий. - Л.: ЛГУ. 2: 1-504.
- Червона книга України. Тваринний світ. (1994): Київ: Українська енциклопедія. 1-464.
- Schepe A. (1931): Zum Vordringen der Weidenammer (*Emberiza aureola* Pall.) in der Ukraine. - Ornithol. Monatsber. 39 (3): 88-89.

Україна (Ukraine),
244027, м. Суми,
вул. Роменська, 87,
пединститут, каф. зоології.
М.П. Книш.

ДРУГА КОНФЕРЕНЦІЯ МОЛОДИХ ОРНИТОЛОГІВ УКРАЇНИ

Спілька молодих орнітологів України проводитиме 2-у конференцію молодих орнітологів у першій половині квітня 1996 р. у Канівському заповіднику.

До друку в збірнику матеріалів конференції приймаються повідомлення українською чи російською мовою обсягом до 4 стор. машинопису через 2 інтервали (рахуючи таблиці, список літератури і ілюстрації). Список цитованої літератури наводиться обов'язково (оформлення бібліографії - як у журналі "Беркут"). Ілюстрації повинні бути готові до безпосереднього відтворення ротопринтним способом у масштабі 1:1, максимальний розмір - половина стандартної сторінки.

Автори сплачують за кожну роботу оргвнесок у сумі, еквівалентній доларам США за ринковим курсом на день оплати. Кількість робіт від одного автора не обмежена, але сума оргвнеску збільшується: за 1 і 2 публікації - по 0,2 \$, за 3-ю - 0,3 \$, за 4-у - 0,4 \$, за кожну наступну - по 0,5 \$. Кожен із співавторів сплачує оргвнесок самостійно. Автори, що представляють набраний на комп'ютері текст (ASCII-формат або MS Word 2.0, прохання уникати будь-якого форматування в тексті і використання ліній в таблицях), звільняються від оплати оргвнеску за перші дві роботи, за наступні сплачують лише половину. За переробку кожного з неготових до друку рисунків автори сплачуватимуть додатковий оргвнесок у розмірі 0,5 \$. Роботи підуть до друку тільки після сплати оргвнесків кожним із співавторів. Крайній строк надсилання робіт - 1.01.1996 р. Рукописи і оргвнески надсилати за адресою:

258300, Черкаська обл., м. Канів,
Канівський заповідник,
Грищенку Віталію Миколайовичу.

АВІФАУНА УКРАЇНИ

З 1996 р. виходитиме під такою назвою додаток до журналу "Беркут". До друку приймаються статті, короткі повідомлення, замітки по фауністиці, поширенню та екології окремих видів птахів України та сусідніх територій. На відміну від "Беркута" та інших наукових журналів і збірників публікуватимуться також первинні матеріали - результати обліків, окремі спостереження і т. п. Періодичність виходу - 1 випуск за 1-2 роки. Рукописи оформляються згідно правил для авторів журналу "Беркут" і надсилаються на адресу редакції. Оскільки "Беркут" і "Авіфауна України" матимуть спільний портфель, редакція залишає за собою право відбирати матеріали для кожного з видань.